

Legenda vagy valóság?

Mária és József gyermeke *Jeshua* (= Jahve megszabadít; gyakori név a korabeli zsidóságban) egy nagy hatású világvallás központi alakja, a keresztény hit szerint egy személyben *Isten* (fia), egyszersmind azonban *ember* is. Történetiségéről évszázados viták folytak.

Az időszámításunk első 500 évében keletkezett – komoly történeti forrásértékű – rabbinikus irodalomban számos utalás található Jézusra, többször Ben Pandiraként (= Pandira fia) említik¹ és általában negatív megvilágításban, például: „Jézus a nazarénus mágiával foglalkozott, tévútra vitte és rászedte Izraelt”, másutt „A kezdetben próféta a végén csaló”.² A rabbik szikrázó gyűlölete persze érthető, hiszen az Emberfia tanítása a szerető Atyáról, valamint bűnmegbocsátó tevékenysége botránykő lehetett a korabeli hithű zsidók szemében. Ez a – különben is lenézett és megvetett Galileából származó – zsidó Jézus azonban semmiképpen sem az a Jézus, akit a kereszténység ismer.³

Ráadásul – ha feltesszük, hogy a történet igaz –, a 70-es római irtó hadjárat túlélői az akkori babonákkal terhelt korban még lelkiismeret-furdalást is érezhettek az önön fejükre hívott átok miatt: „Pilátus ... Vízet hozatott, s a nép szeme láttára megmosta kezét: »Ennek az igaz embernek vére ontásában én ártatlan vagyok – mondta. – Ti lássátok!« Erre az egész tömeg zúgta: »Vére rajtunk és fiainkon!«”⁴

Korábban a keresztény irodalomban sokat hivatkoztak Flavius zsidó történetírónak egy szövegrészletére *Flavius tanúságtétele* (Testimonium Flavianum) megjelöléssel, amelyben bizonyóságot tesz Jézusról.⁵ A modern szövegelemzés azonban kétséget kizáróan kimutatta, hogy utólagos felülírásról van szó, amit ma már a keresztény teológia is elismer. Az eredeti szövegről sajnos semmi sem tudható: lehet, hogy éppen Jézusról szólt, csak nem illett bele a másoló barát teológiai elképzeléseibe.

A 2. század elejéről több hiteles forrásban van utalás Jézusra, többek között a provinciák helytartói által Rómába rendszeresen küldött jelentésekben. Egy ilyen például Plinius Junioré, de találunk megjegyzéseket Tacitus és Suetonius történeti műveiben is. Ezek azonban csak arról szólnak, hogy a keresztények mit hittek Jézusról. Szemtanúk akkoriban már nem élhettek, az pedig kideríthetetlen, hogy a szerveződő Egyház hogyan alakította a legendát.

Maradnak hát a korabeli keresztény források, főleg az evangéliumok és Szent Pál korai levelei, valamint számos apokrif öskeresztény irat.

A négy evangélium szerzője *Máté* (Mt), *Márk* (Mk), *Lukács* (Lk) és *János* (Jn); Lukácsot tartják a Péter és Pál működését leíró *Apostolok cselekedetei* (ApCsel) szerzőjének is. Az első hármat *szinoptikus* (≈ egy nézőpontú) evangéliumoknak nevezik, mert Jézus történetét lényegében azonos szerkezetben, sokszor azonos szóhasználatral írják le.⁶

Mivel ezek elsősorban vallási tanítást akartak adni, a történeti adatokat elég szabadon kezelték, történeti és természettudományos értékük csekély. Vallási tartalmukat viszont a megszámlálhatatlan sok, ellenőrizhetetlen átdolgozás miatt még akkor sem lehetne kinyilatkoztatásnak tekinteni, ha sugalmazott voltukat kétségbevonhatatlan bizonyítékok tanúsítanák, ilyen bizonyítékok azonban nincsenek. A kinyilatkoztatás bizonyítékai legyenek vitathatatlanok – ez a legkevesebb, amit egy tökéletes Isten elvárhat *önmagától*. A hívők természetesen másképp látják, szerintük a Biblia vitathatatlanul Isten szava, következésképp tévedésmentesen tartalmazza az igazságot. A Zsinat utáni teológia némileg „lazított a gyeplőn”, elismerve, hogy a Bibliában lehetnek történelmi és tudományos tévedések, ragaszkodik azonban a hitre vonatkozó *lényeg* sértetlen és igaz voltához.

Éppen ezért keltettek nagy izgalmat az 1947-ben fellelt *Holt-tengeri tekercsek*, amelyek minden valószínűség szerint a Kumránban i.e. 200 és i.sz. 50 között élt esszéus közösség könyvtárából származnak.⁷ A leletek túlnyomó részét az izraeli Rockefeller Múzeum laboratóriumaiban feldolgozó munkacsoport kezdetben világhírű régészekből és vallástörténészekből állt össze, őket azonban az '50-es évtized második felére felváltották az izraeli hatóságok, valamint a jeruzsálemi École Biblique et Archéologique⁸ vezetői által kijelölt kutatók. Ezt követően rajtuk kívül mást majd 44 éven át közel sem engedtek a munkához, és csak 1991-ben tették kutathatóvá a körülbelül 900 dokumentumból álló teljes állományt, amelyet a

hiányos és töredezett mintegy 15 000 tekercsdarabból sikerült összeállítaniuk.⁹ Noha jogosnak tűnik a kérdés, hogy megsemmisítettek vagy elrejtettek-e a zsidó vagy a keresztény vallásra kompromittáló részeket, általános vélemény, hogy nem.¹⁰

Minden kétség dacára józan ésszel nehéz elképzelni, hogy olyan nagy hatású eszmerendszer, mint a kereszténység, „magától” jött volna létre. Fogadjuk hát el, hogy az 1. század elején valóban élt és a 30-as évtized táján tanított egy Jézus nevű karizmatikus próféta, – a kereszténység szerint emberi alakot öltött valóságos isten –, aki megalapította a keresztény vallást és az Egyházat.

¹ Például LAIDLER2001 208-212. oldal. Az értelmezés szerint a Pandira szó egyiptomi átírása Pa neter Ra = Ra [avagy Ré a napisten] fia, amely címet az Óbirodalom fáraói használták. Ebből azt a következtetést vonja le, hogy Jézus királyi sarj, fáraók utódja.

² OSMAN2006, 40-54. oldal. — Az Ószövetség nevezetes alakjai Osman fejtegetése szerint egyiptomi fáraók vagy leszármazottaik voltak – többek között Mózeset Ehnatonnal, ennek feleségét Nofretetét Szűz Máriával, Jézust Józsuével azonosítja – és az egész történetet 14 évszázaddal korábbra teszi. Bár az Ószövetséget főleg a Talmudra és a Holt-tengeri tekercsekre alapozva értelmezi át, elméletét általában nem fogadják el.

³ Vermes Géza: *A zsidó Jézus* (Osiris, Budapest, 1995) könyvében történelmi alaposággal veti össze az Újszövetségi Szentírásban, illetve részben a korabeli rabbinikus, részben világi történelmi irodalomban Jézusról leírtakat.

⁴ Mt 27.24-25.

⁵ „Ebben az időben élt Jézus, ez a bölcs ember, ha ugyan szabad őt embernek neveznünk. Ugyanis csodákat művelt és tanította az embereket, akik szívesen hallgatták az igazságot, és sok zsidót és görögöt megnyert. Ő volt a Krisztus. És ámbár főembereinek feljelentésére Pilátus keresztre feszítette, most is hívek maradtak hozzá azok, akik addig szerették. Mert harmadnapra feltámadt és megjelent közöttük, mint ahogy az Istentől küldött próféták ezt és sok más csodálatos dolgot előre megjövendöltek föléle. S még ma is megvan a keresztények felekezete, amely róla vette a nevét.” Lásd Josephus Flavius: *A zsidók története XI-XX. könyv* (Gondolat, Budapest, 1983), 451. oldal.

⁶ Az evangéliumok jóval Jézus halála után keletkeztek, keresztény egzegézis szerint Márké legkorábban 60-70 között, Máté és Lukács evangéliuma 85 után nagyjából azonos korban, Jánosé a századforduló táján.

⁷ Kumrán Jézus korabeli település volt Jeruzsálemtől körülbelül 16 km-re északkeletre, ma romvidék. — A Holt-tengeri tekercsek egyikében a *Tóra követői* héberül *ószim*, latinul *ossenes*; ebből eredhet az esszénus elnevezés. Ők magukat gyakran a *szerviz betartóinak* mondják, ami héberül *nocrim*, arabul *nasrani* (nazirok?).

⁸ = *Bibliai és Régészeti Iskola*. Az intézmény a Pápai Bibliabizottság eszmei irányítása alatt állt és áll, amelynek bevallott célja, hogy „megóvja Isten ígését... minden elhamarkodott véleménytől”.

⁹ A NASA 2008. augusztusában megkezdte a rendelkezésre bocsátott szövegek digitalizálását –, amihez speciális, a hordozó anyagot nem károsító levilágító berendezéseket használnak –, és bejelentette, hogy a körülbelül másfél éves munka befejeztével az eredményeket hozzáférhetővé teszi az interneten.

¹⁰ Mivel a nagyrészt héber és arámi nyelven írt szövegek tartalma kezdettől erősen izgatta a kutatók fantáziáját, a botrányos titkolódzás óriási nemzetközi felháborodást váltott ki; ennek ellenére kívülállóknak nem sikerült feltörniük a zárlatot. Charles Francis Potter amerikai teológus, aki kezdetben részt vett a munkában, de később kizárták a csapatból, 1958-ban így írt erről *The Lost Years of Jesus Revealed* (≈ Jézus hiányzó éveinek feltárása) könyvében: „[A tekercsek] némi fényt vetnek rá, mit tanulmányozhatott, milyen írásokon elmélkedhetett Jézus és milyen lehetett valójában az ő sugárzó egyénisége, mielőtt a teológusok Istenné nyilvánították. ... Bár saját hiedelmei, tanítása és vallási gyakorlata nem minden tekintetben teljesen egyező az esszénus iskoláéval – ahova minden valószínűséggel járt az „elhallgatott évek” [12 - 30 éves kora] során –, nyilvánvalóan közelebb áll az esszénusokéhoz, mint az ortodox kereszténységéhez. ... Jézus ugyanis Emberfiának vallotta magát, ők viszont az Isten Fiának, a Szentháromság második személyének. ... A lehető legkétségesebb, hogy ... Jézus maga ezzel egyetértett volna. ... Mikor a Krisztus utáni negyedik század teológia-mániás püspökei a 325-ben tartott első Niceai [Nikaiai] zsinaton kiélezték nyeseoollóikat és kijelentették, hogy kereszténynek lenni annyit jelent, mint hinni, hogy Jézus éppen annyira istenség volt mint az Atya, már csak idő kérdése volt, hogy Énoch könyvét mikor vágják ki teljesen a Szentírásból. ... [Ez ugyanis] felfed egy nagyon is jónak ítéltető, a mai kereszténységet megelőző kereszténységet.” (<http://www.empiriamaagazin.com>)